

ТЕКСТ 6

Иван Степанович Сопочин (1910-1992 гг.)

Сказка о трех братьях

1	Эй ики қоләм паҳ тойәл.	У одного человека было три сына.
2	Дув қоти.	У него дом.
3	Эймәтләтнә йастәл:	Однажды он говорит:
4	«Ма чақа тоҳанә сорҳа чи сураләләм.	«Я, наверное, скоро умру.
5	Ма сар суралләм қунтә тысәм	Если я умру, не разделив своего

- архә вәлэх том нӯда
йәрәмләтәх».
- 6 Буминт ики.
- 7 Ики сар сураләх, қоләм пах, ай
пахәл қотнә волдәл.
- 8 Буминт ики.
- 9 Суралтаҳә чи йәх.
- 10 Лув йастәл:
- 11 «Тысәм архә вәтаҳә».
- 12 Тасәң ики, тас тойтә ики, тасәң
қо пә (қончиттән).
- 13 Йа панә чу ики йавмилдәл:
- 14 «Йа чет ма тысәм архә вәди.
- 15 Тоҳа қолтәқотәл – па қотәл ма
чи сурмалдәм».
- 16 Панә чақа ай пахәлтәл йастәл:
- 17 «Чет чақа поңәл вәдә паләкнә
синь қырәх тойләм, синь
қырәх тойләм, нуң чу синь
қырәх вәйа.
- 18 Нуң йуканә тотты.
- 19 Ос қутәп паҳам.
- 20 «Чәт кәшқәхәли тойләм.
- 21 Чу кәшқәхәләм лув вәлтәх.
- 22 Ос әнәлпи паҳам, вайәл
морәйәм кутпал нумпәм
морәйәм пыли қоп тойләм,
чутәм вәтаҳә.
- 23 Лув чут вәтаҳә.
- 24 Йа чет, тысәм арәт четты.
- 25 Нӯда ал тулмитәх».
- 26 Йа чет, әйқотәл волдә, мув кит
қотәл вәлді, ики чи сураләх.
- 27 Ылә чәвәи пахәтнә йәхил.
- 28 Панә чәт тох чи волмәхтәт.
- 29 «Лув чу пыли, – әнәлпи қуйәл, –
пыли қоп, әнта тәм пыли қоп ма
- богатства, вы будете
ссориться».
- Вот такой человек.
- Пока он не умер, живет в доме
старшего сына.
- Вот такой человек.
- Стал умирать.
- Он говорит:
«Богатство мое разделим».
- Богатый мужчина, богатство
имеющий человек, богатый ведь
человек (запиши).
- Этот человек так заговорил:
«Ну, разделим мое богатство.
Наверно, завтра или послезавтра
я умру».
- И младшему сыну говорит:
«Вон там, в углу для гостей, у
меня есть рогожка (букв.:
мешок из лыка), рогожка есть,
ты эту рогожку возьми.
- Это то, что для тебя».
- Еще средний сын.
«Вот у меня есть кошечка.
Пусть-ка он берет эту кошечку.
А старший сын пусть берет
деревянную лопатку для
выбивания с ручкой, сломанной
до половины.
- Пусть ее берет.
- Ну вот, сколько богатства я
имел, вот оно все.
Друг с другом не ссорьтесь».
- Ну вот, еще день прожил,
может, два прожил и умер.
- Сыновья отца похоронили.
Так и стали поживать.
- «Эта лопатка, – (думает)
старший брат, – пол-лопатки,

- қолнә тасхә йәл.
- 30 Лув вәдә йастәл тәми тас.
- 31 Әнта пыли – пыли қоп,
қынахтәтә, қынахтәтә мув тохил
ытләх.
- 32 Вайәл қоҳәт ытләх».
- 33 Тәхнә волдәт.
- 34 Кутәп қо чу кешка, әчәт айпи қо
чу синь қырәх.
- 35 Йа, чет тохнә чи волдәт.
- 36 Тохнә чи волдәт.
- 37 Әймәтлатнә айпи пах йастәл:
- 38 «Әнта чит йәхәм қолнә синь
қырәл арйаләх?»
- 39 Мув урно тойтал ка тасхә йәл?
- 40 Йа чақа, ма тәм қотәл синь
қырәх тухмин вент оннам
мәндәм.
- 41 Мәтә вәр ма чақа әнтә
оләхтәлдәм».
- 42 Имәлнәм йастәл:
- 43 «Ма синь қырәх мәнты мәйә,
ачәм мәйәм синь қырәх.
- 44 Ма алтылдәм.
- 45 Воққә-лаңқәхә йәтә қәрасәп
һыңи».
- 46 Пан чақа чи мән.
- 47 Вент оннам чи мән-мән,
әймәтлатнә вент йәчәнә Әс вент
йәчәнә сорни йәңкәп – йәйәң
йәңкәп чуминт төҳа йәхәт.
- 48 Мәтә ләхәт төх.
- как эти пол-лопатки станут
моим богатством.
Он (отец) же говорил, что это
богатство.
Не лопатка – пол-лопатки,
копать – копать-то ей неудобно.
- Ни на что не годится».
- Так живут.
У среднего сына кошка, у
самого младшего – рогожка.
Ну, вот так и живут.
Так и живут.
Однажды младший сын
говорит:
«Ну почему же отец мне
рогожку выделил?
Как ее использовать, чтобы она
богатством стала?
Пойду-ка я сегодня в лес и
возьму с собой рогожку.
- Может быть, я о чем-нибудь
догадаюсь».
- Жене говорит:
«Дай мне мою рогожку, отцом
подаренную рогожку.
Возьму ее с собой.
Может быть, какую-нибудь
пользу принесет (букв.:
деньгами-белками, может,
станет)».
- Так и пошел.
По лесу шел-шел, наконец
посреди леса дошел до озера (в
которое не впадает никакая река
и из которого не вытекает
никакая река) с золотой водой, с
серебряной водой.
Такое небольшое озеро.

- 49 Тоға ынам сорни йәңк, ынам сорни қарасәп.
- 50 Адәмәта най вәчийәд, сорни кәрасәп.
- 51 «Вәтләх мәтә төхә йоҳтәм?»
- 52 Тәм мув сир вәнт өнт?»
- 53 Чака сәр өнтәднә намәқсәд:
- 54 «Сәр чақа тәм чончәхдәх вәрхә әнтә йәд, чончәх сәвләм, сиһь қырхәм чончәққә сәвләм».
- 55 Панә сиһь қырхәд илә лосхәлтәтәхә чи йәх.
- 56 Чончәх сәвтахә чи раңипәх, чончәх уләңтәх панә.
- 57 Чончәх сәвтад сахәт лосәлтәлтәх.
- 58 Панә әймәтди луватахә чи йәх.
- 59 Йасәңқән-мөләңқән вәртад сечәд.
- 60 Қойахинә вулди мувди мөлхәд.
- 61 Пәдхәднат қәдәд, чу төх йәңкнә мөләхтәд сечәд.
- 62 Чу төх йәңки нөқ чи әт.
- 63 Тәми кит өхәп мәңк ики.
- 64 Чи мәңк ики йастәд:
- 65 «Нуң чақа мувди мән төхив қучәңнә вәрлән?»
- 66 Тәми вәдә вәлтә тохив, вәлтә тохив.
- 67 Имәта қонә пә әнтә һоҳалтәди.
- 68 Чақа әйпәлка мәнә!
- 69 Мувди вәрмин тәт омәслән?»
- 70 Чақа вәдлән қунтә, төңқә вәдә.
- 71 *Ещә* ма әйпәлка мәнә!
- Там вся вода золотая, прямо-таки золотая.
- Как будто огонь сверкает, как будто золото.
- «К какому непонятному озеру я пришел? Что это за лес такой?»
- Про себя думает:
- «Тут без веревки не обойтись, веревку сплету, из рогожки веревку сплету».
- И стал из плести из рогожки веревку.
- Веревку плести стал, веревку начал.
- Когда веревку плетет, рогожку расплетает.
- И вдруг что-то начало слышаться.
- Стали слышны какие-то словечки-шепотки.
- Кто его знает, что там шепчут.
- Ушами слышит, в той озерной воде какой-то шорох слышится.
- Из воды кто-то показался.
- Это двухголовый менк.
- Менк говорит:
- «Ты что это возле нашего озера делаешь?»
- Это ведь наше озеро, озеро, в котором мы живем.
- Никому это место трогать нельзя.
- Иди в другое место!
- Что делаешь ты тут сидишь?
- Если живешь, честно живи.
- Еще я в другое место уходи!

- 72 Нуң әйпәлка мәнә!
- 73 Тәми вәдә мәң виңи вәлтә тахив».
- 74 «Ма чончәхәм чақа чи тәрмәд.
- 75 Чончәх сәвта пәтхәхдәм.
- 76 Вәлтә қәд вуләх йәхтәх қунтә, ма нәңат нөк тәдидәм.
- 77 Ма чунчәхәм тәрәмтахә йәх.
- 78 Ма нәңат нөк тәдидәм».
- 79 Йә, чи мәңк ики панә қунҳи чи лудәмтәх панә чақа ылнам чи ләң.
- 80 Панә қәдәнтәд тәми һәвәмтә суй.
- 81 «Чу чончәңнат мәңат нөқ тәдидәд, чақа чут мув йасәң!»
- 82 «Чут мув йасәң!»
- 83 Йә, нуң қоча өс төх йәңқилә, мөни вәсән.
- 84 Мин вәдә әнәд йөққән».
- 85 Чу кит өхәп мәңк ики, күтәп қо – лув қәдәм өхәп, вәңат әнәдпи қо һәдә өх тойәд.
- 86 Йә, лув чақа төхнә вәдләт.
- 87 «Төх йәңқилә қөча, йух мәвәр тахитән.
- 88 Мәта қо йух мәвәр қөққәннам қорхәд».
- 89 Сәр төх нөқ пит – чончәх сәвәд.
- 90 «Вәдә сәр, нуң мувди вәрмин омәслән?»
- 91 Чончәх сәвлән?»
- 92 Ма йөққәдәм төхнә йастәдхән қача:
- 93 «Йух мәвәр тәхипләмән, мәта қуимән йух мәвәр қөққәнәм
- Ты в другое место уходи!
- Это ведь место, в котором мы всегда живем».
- «Вот моя веревка закончится. Веревку сплести спешу.
- Если ты не умеешь себя вести, я тебя наверх вытащу.
- Вот моя веревка кончается. Я тебя наверх вытащу».
- Менк распрямился и потом под воду ушел.
- И слышится такой разговор:
- «Этой веревкой нас наверх вытащит, вот ведь как!»
- «Ну еще чего!
- Ну-ка ты еще туда сходи, ты ведь младший брат.
- Мы ведь старшие братья».
- Этот – двухголовый менк, средний – трехголовый, у самого старшего брата четыре головы.
- Вот такие они живут.
- «Ну-ка сходи туда, сучок покидайте поочереды.
- У кого сучок дальше полетит».
- Быстро поднялся – (человек) веревку плетет.
- «Ну-ка, что делаешь ты сидишь?
- Веревку плетешь?
- Мои два брата так сказали:
- “Сучок побросайте, у кого из вас дальше упадет”».

- қорәхәл'».
- 94 «Чақа нуң ма вәртам әнтә вулә. «Ты что, не видишь, что я работаю.
- 95 Ма вәдә тәми вәрләм, қончәх Я ведь тут работаю, веревку сәвләм. плету.
- 96 Ма нәңат нөқ тәлилдәм. Я вас наверх повытаскиваю.
- 97 Тәх әйпәләка мәнә. Иди отсюда».
- 98 «Ма йух мәврам қоққәнам «Мой сучок дальше полетит».
- қорхәл».
- 99 «Йа, чақа вәс. «Ну ладно.
- 100 Кат йух мәвәрхән әхта, ма Два сучка отруби, хоть я и пәтхәхләмамат. тороплюсь.
- 101 Йа, нуң йух мәвра тахипә. Ну, ты сучок бросай.
- 102 Қәлнам тахиплә тахипә». Бросай, куда бросишь».
- 103 Панә чақа йух мәвәрхән чә тух. Два сучка сюда принес.
- 104 Мәңк ики панә йух мәврәл Менк свой сучок на небо сәңки ваҳнам чи тахиптәх. бросил.
- 105 Йа, мәңк ики мәвәр нөқнам мән- Ну, сучок менка кверху летел-летел, человек туда смотрит. мән, қәнтәх қуйәл пә тәхнам дәйәләл.
- 106 Нәви пәлән өхтәйә қөч әнтә Чуть на белое облако не упал. қәрәх.
- 107 Панә чит йух мәвәр ылә чи Наконец вернулся, упал. қәрәх.
- 108 Мәқ қәрәсәгпәх тәхиптәх. Вот как бросил.
- 109 «Ма йух мәврәм мәнтал пә төм «Когда мой сучок полетит, ты и әнтә вули. не увидишь.
- 110 Ещә һавәмлән: Еще говоришь:
- 111 «Сәр, сәр тахипә». «Давай бросать».
- 112 Йа, чақа вәс, тахипә йух мәвәр. Ну, давай сучок.
- 113 Йух мәвәр ил мәхтә, тәх мәйә». Возьми сучок, подай сюда».
- 114 Қәнтәх қәйә мәйтәх. Подал человеку.
- 115 «Чақа нөқнам дәйлә, йух мәвәр «Ну, смотри вверх, не увидишь, мәнә пә әнтә вули. как летит мой сучок.
- 116 Мустәмин дәйда». Хорошо смотри».
- 117 Йух мәврәл тәл ылқәмтәтәх – Как изо всех сил бросит сучок –
- 124

- йух мәврәл ыл пәлкәлә ылә сучок под себя подсунул. дәққинтәх.
- 118 «Вәдә! Йух мәврам вуйә?» «Ну что, мой сучок видел?»
- 119 «Әнтә вуйәм. «Не видел.
- 120 Чақа қәтпә мәнмәл әнтәм». Ниоткуда не возвращается».
- 121 «Ма вәдә нәви пәлән өхтәйә йух «Да мой сучок на белое облако мәврам нөқ қәрәх. упал.
- 122 Вот тебе йух мәвәр тәхиптәнә Вот как надо бросать. чәнә.
- 123 Нуң ичәк әнтә вуйә». Ты даже не видел».
- 124 Чуты әләппә омәсләтәх. На самом деле на нем сидит.
- 125 Йа чақа, мәңк ики мән. Ну вот менк ушел.
- 126 Вәдә чақа тәх йөхәт: Вот пошел он к себе.
- 127 «Йа, мув айкәл тәхәм? «Ну, какую весть принес?
- 128 Мәтә қуйән йух мәвәр қоққәнам Чей сучок дальше улетел?» мән?»
- 129 «Өс мув тәхи! «Куда уж там!
- 130 Ма йух мәврам тәхипәм сәр – Мой сучок чуть на белое облако нәви пәлән өхтәйә қөч қәрәх. не упал.
- 131 Ма лув йух мәврәл мәнәм антә А как летел его сучок, я даже и пә вуйәм. не видел.
- 132 Нәви пәлән өхтәйә нөқ қәрәх». На белое облако он упал».
- 133 Қәләм мәңк ики мырқарә вәрәт. Три менка устроили совет.
- 134 «Чақа кутәппи қо, нуң тәх «Ну, средний брат, теперь ты йаңқилә». сходи».
- 135 Кутәппи қо қәләм өхәп. Средний брат трехголовый.
- 136 Вичат айпи қо кит өхәп. Самый младший брат – двухголовый.
- 137 «Қәләм өхәп қо, нөқ тәх «Трехголовый менк, сходи туда. йаңқилә.
- 138 Пәстахәл өлән мув ким. Быстрый ли он.
- 139 Пәста йиңәлитән. Посоревнуйтесь в быстроте.
- 140 Қәча мәта қуйән пәста». Кто из вас самый быстрый?»
- 141 Кит өхәп мәңк ики қың. Двухголовый менк остался.
- 142 Лув вәрәл сөқән. Его дело кончилось.
- 143 Панә чақа мәңк ики нөқ чи йт. Ну вот, менк наверх поднялся.

- 144 «Йа, чақа мәң йәйәмхәлдамнат
төхнә пәнхиләтүв: мәң пә вәлә
вөлтә тахив, нуң чончах сәвтә
мув па тохә әнтәм.
- 145 Чақа өта пәстә ичәләмән, мәта
куйәмән пәстә.
- 146 Нөрәхтәлмән.
- 147 Ма чақа мув нуң мәта пәстат
вөсәм».
- 148 «Чақа ма төңкә пәстә қо вөсәм.
- 149 Чақа әйпәлка мәнә.
- 150 Ма тәт чунчхәм сәвләм.
- 151 Тәм нәңат нөк чи талилдем».
- 152 «Йа, чу талилманат.
- 153 Йа, нөрәхтәхәлдемән, мәта
куйән пәстә».
- 154 «Ма нуңаты йәстәләм: ма пәстә
вөсәм.
- 155 Ма әнтәпә нуңатынат пәстә
йичәлдем.
- 156 Төңкә пәстә қо вөсәм.
- 157 Йа, нуң чу ләңлән кунтә, ма
мөдқотәл нәврәмәм сәма пит.
- 158 Нәврәмәм сәма пит мөхәлқотәл
иттән.
- 159 Тәми һомрәх кәтәлхә йих, сәма
питмал.
- 160 Чу нәврәмәма йаңқида,
луватынат пәстә йичәла.
- 161 Лув инә сәма питәм нәврәм,
кәмән пәстә төйәл лув.
- 162 Ма нәврәмәм сәма пит, нуң төх
йаңқида, мәта куйән пәстә».
- «Ну вот, мы с братьями так
решили: это же наше место, у
тебя что, нет другого места,
чтобы веревку плести.
- Давай померимся, кто из нас
быстрее.
- Побежим.
- Я или ты самым быстрым
окажешься».
- «Да ведь я же очень быстрый.
- Ты в другое место пойд.
- Я тут буду веревку плести.
- Всех вас повытаскиваю».
- «Ну и что, если
повытаскиваешь.
- Давай попробуем, кто из нас
самый быстрый».
- «Я же тебе сказал: я быстрый.
- Я с тобой даже и меряться не
буду.
- Я очень быстрый.
- Ну, если хочешь, у меня вчера
родился ребенок.
- Ребенок родился вчера вечером.
- Вот уже целый день прошел,
как он родился.
- К этому ребенку иди, с ним в
быстроте посоревнуйся.
- Он ведь только что родившийся
ребенок, вряд ли быстро бегает
(букв.: вряд ли он быстроту
имеет).
- У меня ребенок вчера родился,
ты туда иди, кто из вас

- 163 Йа, чақа мәңк ики төх чи мән.
- 164 «Мув төхинә чу нәврәмә?»
- 165 «Кутәм кучәмнә киври тәйләм,
чу киври сарәң пәләкнә сөхәл
пай, сөхәлты мери.
- 166 Пөй сөхәлты мерин нәврәмәм
төт вөләл.
- 167 Сәма питмал, әй қәтәлхә йәх.
- 168 Чәкәпә мув төх пәста төйәл.
- 169 Йа, ма тәт вәрләм.
- 170 Тәм вәлә нәңат нөк талилдем».
- 171 Йа, чәт төхнам чи мән.
- 172 Әй куйәлнә мустәмин памили.
- 173 Панә чақа чу сочқәлнә.
- 174 Антрәп чорсәп кучәңнә чуминт
сөхәлты мери чи ойәхтәх.
- 175 Сахәлтә мери, чуминт сахәлты
мери!
- 176 Чу сахәлты мери өнта чи лаң,
панә чақа чи чәвәр потықинтәх
сахәлты мәрәи.
- 177 Лув вәлә лөваты войәх.
- 178 «Койахинә вули, пахәл йа өнта
моқ қөрасәп».
- 179 Чәвәр сухәмтәх панә мәңк ики
пә күч нүрәхтәх.
- 180 Чу сахәлты мериңә төт самәл-
пәләм пәлңиләлди.
- 181 Әймәта латнә чу чәвәр әйпуч
қөрәмтәх, итпә пәнтәмтәх.
- 182 Төт күч охралтәхәлтәх, әлә
мәнәм ликәл мәнмәл тохи,
сөхәлмәл тохи.
- 183 Йа, чу пәрхи чи мән.
- 184 «Вәлә, вәлә, чу ма нәврәмәм
быстрее».
- Менк ики туда пошел.
- «В каком месте этот ребенок?»
- «Возле моего дома колодец,
перед ним куст тальника, куст
осины.
- Там, в кустах осины, мой
ребенок.
- С тех пор, как он родился, один
день прошел.
- Вряд ли он такой уж быстрый.
- А я тут буду работать».
- Я ведь буду вас вытаскивать».
- Пошел он туда.
- Человек хорошо ему объяснил.
- Вот так он шагал.
- Возле моря-океана тот самый
куст нашел.
- Куст осины, куст тальника!
- В эти заросли зашел, из кустов
заяц выскочил.
- Он же живой зверь.
- «Кто его знает, какой у него
сын».
- Заяц побежал и менк тоже
побежал.
- В этих кустах, в этих зарослях
глаза-уши исколол.
- Вдруг этот заяц совсем исчез-
пропал, совсем скрылся.
- Там понаклонялся — там только
ушедший след, только
убежавший след.
- Так и пошел обратно.
- «Ну что, нашел моего сына?»

- вуйэ?»
- 185 «Вуйэм, эчэк төрэм, пастэ чақа. «Нашел, господи, какой быстрый!
- 186 Олэң вөвипмал-йа вуйэм, төңкэ Вначале, когда он рванулся, я видел, очень уж быстрый, пастэ чақа, эйпучь вьлэқинтэх». только и сверкнул.
- 187 «Ма нуңаты йастэм, чит вэлэ эй «Я же тебе говорил, это он еще қотэлхэ йэх сама питмал. только один день прожил.
- 188 Эс ма-йа төңкэ пастэ қо вөсэм. Уж я-то очень быстрый человек.
- 189 Сә-сәр, чунчүэм чи тәрмәл. Ну вот, веревку уже заканчиваю.
- 190 Ма нуңат нөқ төх талдлэм, Я тебя вытасу, уходи в другое эйпәлка мәна, чунчүэм чи место, веревка моя уже тәрмәл. заканчивается.
- 191 Эй қотэлхэ йэхэм сама питәм Это же только один день ньвэрәм. проживший ребенок.
- 192 Чут ичәк мәнмал энтэ вуйэ. И то ты не видел, как он побегал.
- 193 Ма вэлэ төңкэ пастэ». А я ведь очень быстрый».
- 194 Йа, маңк ики чи лаң төхәла. Ну, менк в озеро залез.
- 195 Вэлэ төх йохәт. Там его люди.
- 196 «Йа, мув йасәң? «Ну что, какая весть?
- 197 Мәта қуйән пастэ?» Кто из вас быстрее?»
- 198 «Эс мув төхи! «Куда уж там!
- 199 Эй қотэлэ сама питәм ньвэрәмәла К ребенку, прожившему один мант катәх. день, меня отправлял.
- 200 Чу ньвэрәм чақа чу кимнә паста. Тот ребенок до того быстрый.
- 201 Олэң вөвипмал-йа вуйэм. Вначале, когда он рванулся, я видел.
- 202 Төл сөхәт панә пәнтәмтәх. А потом скрылся.
- 203 Ма қөлнам ньухәлдәм, Куда уж мне за ним гнаться, он пәнтәмтәх. скрылся.
- 204 Сәммат пә энтэ вуйэм. Как следует не увидел.
- 205 Күтама пә энтэ пә пит». В руку ко мне он даже не попал».
- 206 «Йа, вәс, чақа вәр атәм, йәм «Да, дело плохо, добра не жди». энтэ вәрлөйув».
- 207 «Ой, чақа вәр атәм. «Ой, дело плохо.
- 208 Йәм энтэ вәрлөйув. Хорошего не жди.
- 209 Йа чақа, йәйи энал қо, нуң Ну, теперь ты, старший брат, йаңқида. иди.
- 210 Вөвәл өлэң муқ-ким вөв Силой померяйтесь. ичәлиттән.
- 211 Нуң, ньәлэ өхәп маңк ики, вөв Ты, четырехголовый менк, в ичәлиттән. силе посоревнуйся.
- 212 Мәта қуйән вөккән». Кто из вас сильнее».
- 213 Панә чақа маңк ики нөқ чи әт. Вот менк вылез.
- 214 Йа, пәча уч вәрхән. Поздоровались.
- 215 «Йа, вэлэ чақа тәм мәң вөлтә «Это ведь наше место, где мы төхив. живем.
- 216 Нуң қончәх сәвилән, мәңат нөқ Ты веревку плетешь, нас талдхилән. будешь вытаскивать.
- 217 Мули қөләмтәлән, мәңат нөқ Что приобретешь, если нас талтан қа. вытасишь?
- 218 Мәң вэлэ вөлтә төхив. Это место, где мы живем.
- 219 Мәта қуйән вөккын, қача Кто из нас сильнее, давай таләксәлдән. потягася.
- 220 Мув нул тахдәмән, қача нул Давай друг с другом поборемся, ичәлдәмән мәта қуйән. кто из нас сильнее».
- 221 «Ецё нөқ қерасәп қонат, ма нул «Вот еще, с таким, как ты, я тахдәм. буду бороться.
- 222 Ма қача вөккән қо вөсәм Я очень сильный человек. төмпинам.
- 223 Эс манә катәлдэ қунтә, төм Уж если я схвачу, позвонки и пәңләкда учда чүккә йәләт. все остальное раздробятся.
- 224 Нуң қерасәп қонат ма тәм нул Буду я еще бороться с таким, тахәләм. как ты!
- 225 Ма чақа вөккән қо вөсәм. Я очень сильный человек.
- 226 Ма чөнчәх сәвләм, төх эйпәләка Я веревку плету, уходи в другое мәнә». место».
- 227 «Чақа сәр нула лукилдәмән, «Ну, давай схватимся, кто из нас мәта қуйән воққәң». сильнее».
- 228 «Йа, нуң чәкә тарәмхә йәхән «Ну, хоть ты и настаиваешь, я свою работу не брошу».

- кунтә, ма рөпилтәтә вәрәм төхә
энтә әсәлдәм.
- 229 Ма сөт өл вөдәм чәтчәчәм чәт
сарнә.
- 230 Сөт өл вөдәм.
- 231 Чәтчәчәм ики пырәсхә йәх,
пәңкләкәл пә ылә
мыһахдәхтәмин, сөт өл вөд
чәтчәчәм төтгы.
- 232 Төх мәнә, төт һул тахиттән.
- 233 Қача мәта қуин вөккәң».
- 234 Йа, мәңк ики чә мән.
- 235 Йа, чу вөнт йачә мәх пайа чи
мән.
- 236 Панә виччәм вөлтә қөр пупинә
чи қырәмты.
- 237 Мәңк ики панә чу пупинә чу
тахәпи.
- 238 Төхә тахиди-тахиди, төхә һәхил
инам илә төмри-һочи.
- 239 Төх тахипи, әйпәлка мән.
- 240 Әй куйәлә төхи йохәт.
- 241 «Вәлә чәтчәчәм вуйә?»
- 242 «Ичәк төрәм, төңкә вөккәң.
- 243 Чақа қоч вәлдәйм.
- 244 Вулә тәм ма сақам-пақам.
- 245 Һавам инам илә төмәртәх.
- 246 Өс сәврәмәх йах кунтә вәл чақа.
- 247 Қуч вәл, чақа төңкә вөккәң».
- 248 «Энтә вәлә кунтә, ма чәлькиньча
өс вөккәң қо вөсәм.
- 249 Әй пәләка мәнә, ма чунчхәм чи
тәрмәл.
- 250 Нәңат нөх чи талдилдәм».
- Мой сто лет проживший дед тут
недалеко.
- Сто лет прожил.
- Дед мой уже состарился,
ссутулился (букв.: лопатки вниз
наклонились), ведь сто лет уже
живет.
- Туда иди, схватись с ним.
Кто из вас сильнее?
Вот менк пошел.
- Пошел к холму посередине леса.
- И огромнейший медведь на него
напал, набросился.
- Медведь того менка повалил.
- И туда его бросал, и сюда его
бросал, все тело ему помял,
исцарапал, изорвал.
- Бросил его и ушел.
- (Менк) вернулся обратно к
человеку.
- «Ну что, дедушку видел?»
«Боже мой, ну и сильный!
Чуть он меня не убил.
- Посмотри на мою одежду.
Тело мне все исцарапал.
- Если бы ты большую силу
приложил, меня бы прикончил.
Чуть он меня не убил, такой
сильный».
- «Если ты не знаешь, я еще
сильнее его».
- Уходи отсюда, я веревку
заканчиваю.
- Вас повытаскиваю».

- 251 Йа, панә чақа, мәңк ики әй пүч
лаң.
- 252 Панә йақә чи йохәт.
- 253 Йоққәл йастәлхән:
- 254 «Вәлә мәта қуйән вөққән?»
- 255 «Мув ичәк төрәм қөч вәлдәйм
чақа.
- 256 Сөт өл вөдәм чәтчәчида мант
кит.
- 257 Қөч вәлдәйм, инам илә
төмрәйм, сөхам-һурәм
тамәртәх.
- 258 Йа, лув-йа өс чәлькиньча өс
вөккәң.
- 259 Йа, өс мув үр вәртахә?
- 260 Төхә нөқпи чи питәл.
- 261 Чунчхәл төрәмтахә йәх».
- 262 «Йа, өс мув тытам вәрдәи?
- 263 Йа, чәт кит өхәп мөһи, нуң төх
йаңкида.
- 264 Әй куйәл-йа сәқахты-һөлхәлты
пупинә.
- 265 Йа, қача, төх йаңкида.
- 266 Йәм вәх – сөрһи вәх энтә мосәл
ләхаты?
- 267 Йәм вәх – сөрһи вәхат қөча
мәлат.
- 268 Мәлә мәнәт диләңан энтә әсәл
лув.
- 269 Мәң диләңкә вөлтахә лаңлув.
- 270 Йәм вәх – сөрһи вәх йәмат ар
тайлув».
- 271 Йа, нөқнам чи йуҳ.
- 272 «Йа, мәң пә диләңкә вөлтахә
лаңлув».
- 273 «Чунчхәм чи тәрмәл вәлә».
- Ну, менк опять залез.
- К своим людям пришел.
И люди его говорят:
«Ну, кто же из вас сильнее?»
«Ой, боже мой, чуть меня не
убил.
- К своему столетнему дедушке
меня отправлял.
Чуть он меня не убил, всего
меня исцарапал, изорвал.
- Уж он-то того сильнее.
- Что делать?
- Кверху поднимать начнет.
Веревка уже заканчивается».
- «Что бы такое придумать?
- Ты, двухголовый младший
братишка, сходи-ка туда.
- Этого-то уже поранили,
наполовину мертвый,
недобитый медведем.
Ты туда сходи.
- Может, ему деньги-золото
нужно?
- Дадим уж ему денег-золота.
- А то ведь он нас в живых не
оставит.
- Мы ведь живыми жить хотим.
У нас ведь много денег-золота».
- Так наверх поднялся.
- «Мы же ведь живыми жить
хотим».
- «Веревка-то моя
заканчивается».

- 274 «Мәңәт әнтә асылдан?
275 Йәм вәх – сөрњи вәхат мәдә.
276 Мүкким мосл?»
277 «Чақа төхнам әнтәм, ма
чунчхәм тәрәмтахә йәх.
278 Ма вәлә йәм вәх – сөрњи вәх
маннам ар тойләм.
279 Ма нәң мәта сөрњи вәхиннат
мувди вәрләм.
280 Мәннам ар тойләм».
281 «Йа, лув тойманат.
282 Мәң өс па йәм вәх – сөрњи
вәхат мәлув.
283 Йа, мәңат әсла».
284 «Йа, өнтәқапә қотә вәрли.
285 Тәм миләм талат мәлтәх
қунтә?»
286 Миләд илә ләвимтәтәх.
287 «Тәм миләм талат мәлтәх қунтә,
чут асәлләм, алә қотә вәрли.
288 Чунчхәм тәрәмтахә йәх.
289 Лиңкасләмин чәқ вәдитәх, төм
ал пәтхәхлитәх.
290 Әй қуйән пә һолхәтхә йәх.
291 Тәм миләм төм пәңлама
омәтләм, миләм таләхат мелтәх.
292 Чунчхәм қычәм пыр төхил
сәвтам тәрмәл».
293 Йа, чу мәңк ики ыднам чи мән.
294 «Йа төхнә йастәл:
295 “Лискәләчәк йухитә.
296 Әй қуйән па һолхәтхә йәх.
297 Чу миләд тәх чучиләд, миләд
тәл вохәл.
298 Лувнам ар мәттә ар тойәл йәм
- «Не отпустишь ли нас?
Мы тебе деньги-золото дадим.
Чего тебе надо?»
«Ну еще чего, у меня веревка
уже заканчивается.
У меня у самого много денег-
золота.
Что буду делать с деньгами-
золотом, которые вы мне
дадите?
У меня у самого много».
«Да, у тебя-то есть.
А мы тебе еще денег-золота
дадим.
Ну, отпусти нас».
«Ну ладно, что поделаешь.
А эту полную шапку дадите?»
Шапку положил.
«Если дадите эту полную
шапку, отпущу, ничего не
поделаешь.
Веревка уже заканчивается.
Вы там помешкайте, не
торопитесь.
Один ведь из вас ранен.
Я эту шапку туда положу, вы ее
наполните.
Веревку уже до самого конца
доплел».
Менк вниз спустился.
«Так сказал:
“Не спеша идите.
Один ведь из вас ранен.
Шапку свою подсовывал,
полную просил.
У него, мол, много своих денег-

- вәх – сөрњи вәх.
299 Қәлә пултахә мәттә?
300 Панә чақа мәңк ики мәнәм
пырнә мәх вәңқ чи қын.
301 Пәтхәхләмин чи төмәр мәх
вәңқ.
302 Әнәл вәсхә вәртәх.
303 Пәнәлхә-қоқләңқә қынләтәх
чәнә.
304 Тәх йәңк қанәңа сәңқит төх
сәлхәлтәлділә.
305 Миләд панә төх чи умәттәх.
306 Миләд вәсхә вәртәх, илә
роҳимтәтәх.
307 Вәңқ уңәла төх миләд чи
умәттәх.
308 Йа, чу кит өхәп мәңк ики чи
йөхәт.
309 Йөққәл һәвәмләхән:
310 «Мил чақа кәмән ар.
311 Йа, нуң қырәхнат мәта төхи
туха.
312 Қөнтәх қо мил-йа кәмән әнәл.
313 Мәң мил лув-йа чөйә әнләт».
314 Панә чу мәңк ики нөх чи йөхәт.
315 Қырәх чөп арит йәм вәх –
сөрњи вәх тух.
316 «Мила чә өхитә!»
317 Әймәтди пә әнтәм!
318 Мил пәтал вәлә ылә руққәты.
319 «Вәлә нуң мант һәхлән?
320 Ма вәлә йастәм мил тәкәнтахә
пөһиттән.
- золота.
Куда, мол, их девать?”»
После того как менк ушел,
человек стал рыть землю.
Торопится, царапает яму в
земле.
Большую яму сделал.
Такую большую-вместительную
вырыл.
Возле озера песок ссыпает.
Шапку туда поставил.
В шапку сделал дыру, (быстро)
продырявил.
Поставил эту шапку на яму.
Вот идет двухголовый менк.
Разговаривают:
«Шапка – это ведь не много.
Ты в мешке немного отнеси.
У людей-то ведь шапка
небольшая.
Наши-то шапки все равно
больше».
Менк наверх поднялся.
Примерно полмешка денег-
золота принес.
«Высыпай в шапку!»
Ничего нет!
Дно-то ведь у шапки
продырявлено.
«Ты что, надо мной
насмежаешься?
Я же говорил вам полностью
наполнить.

- 321 Нуң мувли түхөн!
 322 Вулэ аймэтди пэ антэм».
 323 Чақа маңк ики қөхәлмин
 пәрхинам мән.
 324 «Қырәх чәп йәм вәх – сөрњи
 вәх алтыләм қырха күч панәт –
 милнә аймэтди пэ антэм».
 325 «Чақа мәттә сөрха дәйхитәх.
 326 Ма чу чунчхам нөх чи тәрмәл,
 ма нәңат нөх чи тәлилдәм».
 327 Панә чу маңк ики қырәхнат
 алтантәтахә чи раңипәх.
 328 Қуйәп қо пә қырәх қунтәм панә
 чу мила чи оҳимтат.
 329 Милнә аймэтди антәм!
 330 Мил пәтәха әйсөңнам мәндәт.
 331 Қәдәм қырәх инам төх оҳимтат.
 332 Мил дәхпинә аймэтди пэ антәм.
 333 «Чақа сөрха дәйхитәх».
 334 Маңкәт йаңқилтә мәрә лувнә
 қәпләтә архә қынлат төх.
 335 Мил өс төх умты.
 336 Чақа аләнтәтахә чи раңипәт.
 337 Тәха чақа чу мил пәнә-пәнә,
 тәкәнтәл вичи антәм.
 338 Йа чәт, пәнханты-пәнханты...
 339 Чақа чәт әймәта латнә чу мил
 пәтә-вәсәт вәрмин инам архәнам
 қынләләл, қәпцәтнам
 нәвәрләләл.
 340 Чақа әймәта латнә мув қөх
 мәрә, мув ван мәрә аләнтәт,
 әйлатнә мил чи тәкән.
 341 Қәдхә ай төхил антә тәкән.
 342 «Нәң чақа кумләнкәчәк
 пөныттән.

- Что ты принес?
 Видишь, ничего нет».
 Тогда менк бегом бросился
 обратно.
 «Я ведь полмешка денег-золота
 относил, а в шапке ничего нет».
 «Вы тут давайте быстро
 возитесь.
 Я ведь веревку уже заканчиваю,
 вас повытаскиваю».
 Начали тут менки мешками
 таскать.
 Каждый из них по мешку
 взвалил и в шапку высыпал.
 В шапке ничего нет!
 Дно у шапки просыпается.
 Все три мешка туда высыпали.
 В шапке ничего нет.
 «Давайте пошевеливайтесь».
 Пока менки ходят, он по углам
 разгребает.
 Опять шапку вставил.
 Менки стали усердно таскать.
 В эту шапку ссыпали, ссыпали,
 все время ничего нет.
 Так наполняли, наполняли...
 А он в это время дно в разные
 стороны разгребает, по углам
 уминает.
 Так они долго таскали или
 коротко таскали, наконец шапка
 наполнилась.
 Еще чуточку не хватает.
 «Вы мне с горкой положите.

- 343 Әймәрәм мил пөнта куртәх.
 344 Ма вәлә нәңаты йастәләм, ма
 чунчхәм чи тәрмәл.
 345 Манә тәм әй чөнчәха
 кәрәтәлөтәх.
 346 Нөх чи өхәтләмтәләм, вөнт йачә
 төх қөнәңа.
 347 Вөккәң қо вөсәм чақа.
 348 Сапәл дәхи чөнчәхат йөрдәм
 өңчәх төйә төх нөх
 ыәримтәләм.
 349 Төм сөрха қәлдәтәх.
 350 Төхиннахә йәм вәх – сөрњи вәх
 төм көта питәл, ма-йа маннам ар
 төйләм».
 351 Йа, чу маңк ики сәмләл чи
 көнчәкинтәт.
 352 Чу кумпәңкә дәхнә чу мил чә
 нәври пөны.
 353 «Йа, вәс чәт, алә қөтә вәрли!
 354 Диләңат мәнытәх, ма нәңат
 аселдәм.
 355 Өс тәм пырнә, нөмән суй
 қунтәхләлтәх күнтә, ма чөнчәх
 сәвтахә йәхмам латнә, нәң
 кәлма пөнтахә раңимтәх.
 356 Өс нөх ал әтытәх!
 357 Суй-кий қәлдәтәх күнтә, нөх ал
 әтытәх.
 358 Ма тәм төх қөнәңнә войәх
 кәнчә.
 359 Төхәм тәтты.
 360 Төм сүчәхтәләм.
 361 Өс нөх атләтәх күнтә, чунчхәм
 тәтты.
- Одну-единственную шапку
 наполнить не можете.
 Я ведь вас предупредил,
 веревка уже заканчивается.
 Этой веревкой я вас потом
 свяжу (букв.: на эту веревку вы
 мной будете нанизаны).
 Подвешу вас среди леса, возле
 вашего озера.
 Я ведь очень сильный человек.
 За шейные позвонки привяжу,
 на верхушку сосны подвешу
 (букв.: поддерну).
 Там вы быстро и умрете.
 Озерные деньги-золото себе
 возьму, хоть я и собственное
 богатство имею».
 Тут менки испугались,
 дрогнули.
 С горкой ту шапку наполнили.
 «Ну, что делать, ничего не
 поделаешь!
 Живыми отправляйтесь, я вас
 отпускаю.
 После этого, если наверху звук
 услышите, после того как я
 веревку сплету, вы (неясное
 слово) начинайте класть.
 Наверх не поднимайтесь!
 Если услышите звук-шум,
 наверх не поднимайтесь.
 Я возле этого озера охотиться
 буду.
 Это мое озеро.
 Здесь буду промышлять.
 Если же подниметесь, вот моя
 веревка.

- 362 Төх олэңнэ тэт энэл
чөнчөхлиңки, қолдэм йохэртэн
энэл чөнчөхлиңки.
- 363 Ма нэңат төм нөқ
өхэтлэмтэлэм.
- 364 Сөрха төм волдэх йэлтэх».
- 365 «Өс мәң муват нөқ атлуд, мувди
пэтан».
- 366 Панэ чақа чунчхэл нөқ
сыхиптэх, чу йохдал мәнэм
пырнэ.
- 367 Милел нөқ вэйтэх, мил пэтал
төх йурэнтэтэх.
- 368 Чу милелнат чи тух ос
кәрмандал пөн.
- 369 Йақә йохэтмала чу лав төйал,
йэхэл қыйэм.
- 370 Қуйәп-қуйәп пә лав төйал.
- 371 Панэ лав авэлнат пыр қотэл
йақәнам талидтаҳә чи раңипәх.
- 372 Лав талтә ыьлэхә вөс, ыьлэхә
авэл қолэмтэх.
- 373 Лавнэ сараң талтә ыьлэхә авэл.
- 374 Панэ әй қөт паләка, пөнэл вөдә
қөт паләка төх чи ухэлтат, көт
виьчәп пәтә мөчә.
- 375 Имәхән-икахән йанқилтә қөт ай
қөрәли төйдэхән, инам йәм вәх
– сөрњи вәхат талдәла чи пөны.
- 376 Пән төх чи вөдмәхтәккән.
- 377 Төх вөдмәхтәккән, войәх-қул
кәнчлэхән.
- 378 Ләпкаха йанқилдлэхән.
- 379 Антрәп чөрсәп аләмпинә қөн
воң төтты.
- 380 Чу қөн вөча йаңқилдәл, нәви
наь мэтди вәл, йәм литөт,
- Вот она большая веревка,
скрученная в три раза.
- Я вас на ней подвешу.
- Быстро там умрете».
- «Зачем мы будем показываться,
нам незачем».
- После того как они ушли, он
веревку свою свернул.
- Шапку взял, у шапки дно
продырявлено.
- Шапку взял, в карман положил.
- Когда пришел домой, взял
лошадь, которую отец оставил.
- У каждого была лошадь.
- И на санях на следующий день
возить стал.
- На лошади восемь возов, восемь
саней притащил.
- На лошади с трудом притащил.
- Одну половину дома, половину
дома для гостей всю завалил,
насыпал до самого потолка.
- Муж с женой, чтобы по дому
ходить, только тропочку
оставили, остальное деньгами-
золотом завалили.
- И так начали поживать.
- Туда переселились, охотятся.
- В магазин ездят.
- На другом берегу моря –
царский город.
- В этот царский город ездят,
белый хлеб и другое покупает,

- мэтди.
- 381 Ай һәврәм-пә төйал, ай һәврәм
литөт мэтди, уч вэй, төхнә чи
волмахтәккән.
- 382 Илта қул-войәх кәнчә вәрәл төх
пөнтәх, қөны чөрасләл, литөт
вәл.
- 383 Ай йәйәл һавмилдәл (вәс айпи
йәйәл, энәлпи йәйәл лувнам).
- 384 Айпи йәйәл имилнам йастәл:
- 385 «Энтә чит қөднә төм ма йәйәм
ликәл-үхтәл қөтпаә энтәм.
- 386 Войәх кәнчә ләкәт мөқи һула
пәтәхдәт.
- 387 Лув ликәл энтәм.
- 388 Мүвли лид?
- 389 Мув қөньчахә йәх, қөтә йәх.
- 390 Минаты пә тәх энтә лухәтлал».
- 391 Төх чақа мөһил қөта чи лаң.
- 392 Тәми қөтәл йәм вәх – сөрњи
вәхат инам тәкән.
- 393 Нәви наьи пәсанат мәһәлднә
лаққәмты, пәсанат лаққәмты.
- 394 Ай қөд уләнтәх.
- 395 «Вәдә тәм, мөһи, қөт вәйәм
өтлә?»
- 396 Қөт вәйәм йәм вәх – сөрњи
вәхлә».
- 397 «Йәхәмнә вәдә сиһь қырәхат
мәхөхәм.
- 398 Чутәм тынәйәм.
- 399 Йәм вәх – сөрњи вәх пәтә сиһь
- хорошую еду и все прочее.
Ребенка имеет, ребенок еду,
разное-прочее покупает, так и
живут.
- Свою охоту, рыбный промысел
прекратил, торгует, еду
покупает.
- Средний (букв.: младший
старший) брат говорит (т. е.
младший из старших братьев,
(самый) старший (из старших
братьев) другой).
- Средний брат говорит жене:
«Что-то нигде ни дороги, ни
следа моего брата нет.
- Раньше наши охотничьи тропки
совпадали.
- Теперь его охотничьей тропы
нет.
- Чем питается?
- То ли заболел, то ли еще что-то
случилось.
- К нам сюда не заходит».
- В дом своего младшего брата
зашел.
- Его дом полон денег-золота.
- Невестка на стол белый хлеб
поставила, стол собрала.
- Разговор повел.
«Братишка, где это ты все
достал?
- Где взял деньги-золото?»
- «Отец ведь мне рогожку
оставил.
- Ее продал.
- За рогожку деньги-золото
получил.

- қырхәм ләйәм.
 400 Тәми чит чуылдам.
 401 Кутәм әй пәлкәлү тәкәнтахә пәнмин».
 402 «Әнтә өс ма вәдә кешкахат мәйөйәм.
 403 Өс чутәм тынытам қа.
 404 Өс кәшкахәм тынытам».
 405 «Нуң өнта муват тухәтлә?
 406 Йәхәмнә вәдә литахә төйтахә мәйәт йәм вәх – сөрњи вәх сөхит.
 407 Ма йәм вәх – сөрњи вәх сөхит тыныйәм, нәхдәх авәл қәләмтәм».
 408 «Чақа ма йақә мәнләм.
 409 Лүтөт мәтли личатәләм.
 410 Кешкахәм тыныта мәнләм».
 411 Панә чақа пыр қөтәл нәқ патләмтәх.
 412 Иминә литетат вәри.
 413 Кешкахәл пухдәдә қөйәлтәтәх панә чи мән.
 414 Чөрас ләк – мөй ләк қөхәт чи мән.
 415 Чу чөрас ләк-мөй ләк қәләт мән-мән, әймәтлатнә па қөн вөңа чи йөхәт.
 416 Чи йөхәт қөн вөңа.
 417 Тәми вәнчүдәл вәсәңәт инам, инам кар нөрапхә йәхәт.
 418 Чу йөхә йәстәләт:
 419 «Мөрәх қәнәтәх қо вөсән.
 420 Муват тәх йухән?
 421 Ал йува чақа.
 422 Мәң чуминт атәм войхәт төйдув.
- Вот мое добро.
 Дом мой им наполовину завален.
 «А мне-то ведь отец кошку оставил.
 Не продать ли мне ее.
 Продам-ка кошку».
 «Куда ты будешь ее беречь?
 Отец ведь ее оставил, чтобы на деньги-золото ее обменять.
 Я [свою рогожку] за деньги, за золото продал, восемь возов приобрел».
 «Ну, я домой пойду.
 Еду и прочее приготовлю.
 Пойду кошку продавать».
 На следующий день быстро собрался.
 Жена ему еду сделала.
 Кошку запазуху положил и пошел.
 По морю, по океану дорога идет.
 По этой дороге шел он, шел, наконец дошел до царского города.
 Пришел в царский город.
 А там у всех лица исцарапаны, сплошь коростами покрыты.
 Эти люди говорят:
 «Ты единственный здоровый человек.
 Зачем сюда пришел?
 Не ходи сюда.
 У нас тут такие плохие звери.

- 423 Сәмдув-пәлдәв төп ләхәлдив.
 424 Өс ай нәврәмәт инам кар нөрапхә йәхәт, вөйәхәтнә пәрмин, йөңқәрмин.
 425 Нуң чәкәнтәм тәх ал йува».
 426 «Чақа әнтә лицәйәм войәхнә.
 427 Чу войәх маныңтәм мувли вөхәл?
 428 Нәң қәлән вөлдәт қунтә, мув төхинә ар войәх төйләтәх мант төх тухитәх.
 429 Төх өлиндәм.
 430 Қөт өхпи ылдә ким пәләкән тавриттән.
 431 Тәм чөпасән часнә пунчиттән.
 432 Ма төм чу латнә йәстәләм».
 433 «Чақа вәлдә вәлә.
 434 Чет әй қөт, чөпәнқәхә инам тәлдәл.
 435 Кум йуканат вөләм қөт.
 436 Инам тәлдәл лув.
 437 Мәтләкә төхтә төхи әнтә төйәл.
 438 Нуң-йа вәлдә вәлә».
 439 «Әнтә вәлдәйәм, қуднам вәлдәйәм».
 440 Йа, чу йөхнә төх чи тәври.
 441 «Күч кәррәк вөсән, нуңнам вөрахтәлән.
 442 Нуңаты күч йәстув: “Ал тәх йува”, – нуңәй сарнәм йухән».
 443 Йа, чу қөта чи тәври.
 444 Кешкахәдил пухдәдә кәм нөрәмтәтәх, ыл әсдәмтәтәх.
 445 Панә кәшканә әнәл сөхәлтә қуйәтнә вәлдәхә чи көнәмтат.
- Глаза-уши только приходится оберегать.
 Дети все в коростах, исцарапаны, изгрызаны этими зверями.
 Ты хоть сюда не ходи.
 «Меня эти звери не исцарают.
 Что этим зверям от меня надо?»
 Если хотите, отведите меня в то место, где много этих зверей.
 Я там лягу спать.
 Дверь снаружи закройте.
 В назначенный час откроете.
 Я вам тогда скажу».
 «Убьют же ведь тебя.
 Тут есть один дом, на самом деле полный.
 Для лабаза предназначенный дом.
 Очень он полный.
 Ни на что не годный.
 Убьют ведь тебя».
 «Не убьют, куда им убить».
 Ну, люди его там закрыли.
 «Хоть и жалко тебя, да сам ведь рвешься.
 Тебе же говорили: “Не ходи”, – а ты сам идешь».
 Ну, этот дом закрыли.
 Он кошку из-за пазухи выгасил, отпустил.
 Кошка стала больших мышей уничтожать.

- 446 Төхә әй сөңнам вәлдәләд. Так и убивает.
- 447 А лувнә әй қөт пәләка әкәтләт, А он в одной стороне дома пөндәләд. собирает, складывает.
- 448 Чи вәләнәтәх, ат төйи вәләнәтәх- Так она их убивала, целую ночь вәләнәтәх. убивала и убивала.
- 449 Әй латнә қөт дәхпи инам чи тәкән. Наконец дом весь наполнился.
- 450 Чу вөйәхәт инам төх чи пөндәл лувнә. Всех зверей он сложил.
- 451 Кәшканә вәлдәд, инам чи тәрмәт. Кошка всех их переловила, все кончились.
- 452 Аләңқә йәхәм латнә, кәмән чи вискәтәмил сәчәл. Когда настало утро, с улицы ему кричат:
- 453 «Тәм рунчә-қәнтәхнә дәхәлдәтәх диләм вөсән?» «Чтобы людям посмотреть, жив ли ты?»
- 454 «Диләңәт. «Жив.
- 455 Ма мувнә диләйәм?» Кто меня съест?»
- 456 «Өхпи пүнчә мөрта йәх?» «Дверь пора открывать?»
- 457 «Пүнцитән, пүнцитән». «Открывайте, открывайте».
- 458 Өхпи пөңдәмты. Дверь открыли.
- 459 Тәми чақа қөт дәхпи инам тәкән. Дом внутри весь полон.
- 460 Әнәл сөхәлтә қө динкит инам төх ылә вәлат. Все большие мыши убиты.
- 461 «Вәлә нуң тәм вөйәхәт қөлднн вәлдә?» «Как же ты всех этих мышей поубивал?»
- 462 «Қөлднә вәлдәм?» «Как поубивал?»
- 463 Тәм вөйәхәләннә вәлат. Вот этот зверек их поубивал».
- 464 Кәшқахәдил қунәң пәтәнә төт киләлтәлтәх. Под мышкой кошку показывает.
- 465 «Ичәк төрәм, нуң йәм мәта вөйәх төйлән!» «Боже правый, какого же хорошего зверя ты имеешь!»
- 466 Кәм әсди, дитәтат-йәнчәтат диггы. Отдай нам, еду-питье проси.
- 467 Чақа мәңаты тыныйә чи кәшқахә». Продай нам эту кошку».
- 468 «Чақа чут мук көл?» «Да что вы!»
- 469 Ма вәлә читәм урнам диләңқә вөлдәм. Благодаря этой кошке я живым остался.
- 470 Ма төхтөтам чәтгы, чи вөйәхләм. Единственное мое добро – этот зверек.
- 471 Кәшка па чи вөйәхәдди төйтөтам ма». Кошка – это нужный мне зверь».
- 472 «Йәм вәх – сөрњи вәх сөхит вөдив». «За деньги, за золото ее купим».
- 473 «Ма йәм вәх – сөрњи вәх мөвлди вәрләм?» «Что мне делать с вашим золотом, с вашими деньгами?»
- 474 Маннам ар төйләм. У меня у самого много.
- 475 Маннам йәм вәх – сөрњи вәх ар төйләм». У меня много денег-золота».
- 476 «Йа, вәс, төйманат, чақа тыныйә. «Ну, хоть и имеешь, все равно продай.
- 477 Йәм вәх – сөрњи вәх ар төйлуд». У нас много денег-золота».
- 478 «Йа, вәс, қөтә вәрди. «Ну что поделаешь.
- 479 Йәмәт кәрәк қөраснә ыәхәмләтәх. Очень жалобно просите.
- 480 Тынылдам қунтә тыныләм». Продам так продам».
- 481 Кәшка дәхәди кәтләмты. Схватили кошку.
- 482 Чәнә вөдә қөрәйөдәх кәват ләрәмтәм. Пол желтым камнем вымощен.
- 483 Вөдә қөрәхә өх пәтал төх канмин, дәхәди кәтәлмин. Кошка затылком пола касается, за хвост ее держат.
- 484 «Йа, чәт, тәм кәшқахәм йәм вәх –сөрњи вәх ухәлтгытән мув атнә тәм дәх төйәд пәнәтәлтәд. «Ну вот, эту кошку деньгами-золотом обсыпайте, пока кончик хвоста ее не скроется.
- 485 Тынәл төтгы». Вот ее цена».
- 486 «Кәш мәлә!» «Да, конечно, [такую цену] дадим!»
- 487 Панә чу йөх әләнәтәхә чи йәхәт. И стали эти люди таскать.
- 488 Панә чу йөх қөх йәңқәлтәхи, қырәхнат әләнәтәдәт, лувнә чу вөдә қөрә кәват ләрәмтәм. Пока эти люди долго ходят, мешки таскают, он каменный настил раздвигает, разгребает.

- кўрнат арҳа кынлат,
көтэлтүлдүд.
- 489 Эймөта латнә чу кәшка дәх чи
уҳәлти-уҳәлти, чи пәнтәмтәх.
- 490 «Йа, чи тынәд чәтты».
- 491 «Йа, чәт дув чәт вәдәл».
- 492 «Нуң қәднә йастәлән.
- 493 Паталү мөчә чи өтлал әдлат».
- 494 Сөрњи вәхат уҳәлты, панә
йастәлү:
- 495 «Нәң чақа ал үч вәйилән.
- 496 Мампә тәйәм өтам, мант
тәйтөтам, мәрнат вәйиттән.
- 497 Йа, ма тулдам, – йастәл. –
- 498 Ма тутахә дәв йақән тәйләм.
- 499 Ләқ кынчахә йаңқилләм».
- 500 Чақа йөх йастәләт:
- 501 «Чақа ләқ кәнчахә йа
йаңқилдән.
- 502 Мәңат дыләнкә вәрән.
- 503 Мәң нүңат дәват мәйәхүдүв.
- 504 Дәв адтыла.
- 505 Тәл сөхит әй қә туха.
- 506 Тәм дәхәт пәрхи тули».
- 507 Йа, панә чу өтәта дәвәт тәх чи
тухат.
- 508 Авәла дилтат-дилтат, уҳәлтат
кәв вөрхәты өхгүйи нүла-
қынмин, пәйләмин.
- 509 Ир йаң дәв авәдхә йәх.
- 510 Панә чу түхәл, йакәнам чи мән.
- 511 Әй қуйәт мәйи, давәт чу қәнә
- Валили, валили, наконец хвост у
кошки скрылся.
- «Ну, вот ее цена».
- «Ну ладно, пусть тут живет».
- «Ну, как скажешь».
- До конца мы те вещи
дотаскаем».
- Золотые деньги навалили, он
говорит:
- «Вы не вздумайте брать».
- Это все мое, это все вы мне
дали, это все мне вами данное.
- Ну, возьму, – говорит. –
- Чтобы перевезти, у меня дома
лошадь есть.
- Схожу поищу лошадей».
- Тогда люди говорят:
«Ну что тебе за лошадью
ходить».
- Ты ведь наши жизни сохранил
(букв.: нас живыми сделал).
Мы тебе лошадь дадим (на
время).
- На лошади (богатство) перевези.
- Отсюда человека возьми.
- Он эту лошадь обратно
приведет».
- И вот все вещи на лошади
повезли.
- На сани грузили-грузили, с
каменного пола перекладывают,
он камни обратно составляет,
плотно утрамбовывает.
- Десять саней с лошадьми
получилось.
- Так и повез, поехал домой.
- Одного человека дали, он тех

- пәрхи тухат.
- 512 Йақә йәхәтмаз латнә әй қәт
пәләка чи уҳәлдәл, әй қәт
пәләкнә имәхән-икәхән төт
сөчилдәхән.
- 513 Әй һәврәм муқ кәтхән
тыйләхән.
- 514 Төп йаңқилтыл қәлхә йәх.
- 515 Панә төхнә чи уҳәлтат.
- 516 Панә чу дитөт-йәнчөт қөта
йаңқилхә.
- 517 Антрәп-чөрсәп аләмпинә Төрәм
қөн вәлдәл, тухә йа йаңқилхә
йәм дитөт – йәм йәнчөт вәйи.
- 518 Йа, чәт төх чи вәлмәхтәх.
- 519 А дув йәйәл әйлатнә нәмәқсәл:
- 520 «А дув қәднә мөнхәләм ләклән
әнтәмәт.
- 521 Войәх кәнчә, қул кәнчә әй ләк
тәйдув.
- 522 Дув чит қөтә йәккән, қәнчахә
қөтә йәккән».
- 523 Имила йастәлү:
- 524 «Сәр төх йаңқилләм».
- 525 Төх чи мән.
- 526 Күтәп, әнәлпи мөнил қөта йақә
чи мән.
- 527 Тәми йәм вәх – сөрњи вәхат
қутәл инам такән.
- 528 Имихән-икихән һәви һәһи
пәсаннсәнн омысләхән.
- 529 Вәдә, кәв йәңк ещә омәсәл төт.
- 530 «Вәдә, чәт қәт вәйәм өтлә?»
- 531 «Қәт вәйәм өтлә?»
- 532 Ма вәдә ачәмнә кәшкат
- лошадей обратно привел.
- Когда домой приехал, на одной
половине дома все свалили, по
другой половине дома с женой
похаживают.
- Одного или двоих детей имеют.
- Для прохода только щелочка
осталась.
- Так все завалили.
- Чтобы поесть-попить, куда-
нибудь ходят.
- Около моря живет царь, туда
ходит, там хорошую еду,
хорошее питье покупает.
- Ну, вот так и поживают.
- А старший брат однажды
думает:
- «Как же это так, следов
младших братьев нет.
- Зверя добывать, рыбу ловить у
нас одна дорога была.
- Что-то с ним, наверное,
случилось, может быть,
заболел».
- Жене говорит:
«Схожу-ка я туда».
- И пошел.
- К среднему, к старшему из
младших братьев зашел.
- Дом полон золота и серебра.
- Муж с женой белый хлеб на
стол поставили.
- Ну, и бутылка там еще стоит.
- «Откуда взял все эти вещи?»
- «Где взял?»
- Да ведь отец мне кошку

- мэйөйөм.
- 533 Йәхәм вәдә йастәх, йастәх вәдә: Говорил же отец, ведь говорил:
- 534 “Тысәм архә өрләм”». “Богатство мое разделно”».
- 535 «Әнтә ма вәдә өс пылыят мэйөйөм «А ведь мне отец оставил сломанную лопатку.
- 536 Пыли чәпат өс чутәм тынытам Что если ее продать?»
- 537 Чақа мөңил йастәл: Младший брат ему говорит:
- 538 «Нүң өнта муват нухәтлә өнта? «Зачем ты ее бережешь?
- 539 Ай мөңи вәдә сиңь қырхәл Самый младший брат свою тынәтәх». рогожку давно продал».
- 540 Лүтөт-йәңчөт див. Они пьют-едят.
- 541 «Ма чақа қәлгәхәл мәнләм панә «Возьму-ка я завтра эту лопатку пыләм тухмин. и пойду.
- 542 Төм тынытә төхи өйәхтәләм». Найду место, где ее продать».
- 543 «Йа-йа, мәнә-мәнә!» «Ну-ну, пойди-пойди».
- 544 Чәт пыр қәтәлхә йәхәма, нөқ Когда наступил следующий патләмтәх, Антрәп-чөрсәп день, он встал, пошел к морю. қөнәңа чи мән.
- 545 Чи мән-мән, өнта қөх мән, өнта Шел-шел, долго ли шел, ван мән. коротко ли шел.
- 546 Антрәп чөрсәп қөнәңа мөрәх Возле моря железные скалы, вәх рәпә, мөрәх кәв рәпә йөхәт. каменные скалы.
- 547 Чиминт Кәв рәп. Вот такие Уральские горы.
- 548 Тәми чақа чиминт қөнтәхә йөх, А там такие люди, русские, как рүчәт, пәхтә мәх иты в черной земле ходят. сүчәхтәлрәт.
- 549 Қотнат қынәхтәлрәт ылнам чи Руками роют внизу под этими Кәв рәпнә. горами.
- 550 «Нәң чит мувди қынләрәтәх «Что вы там руками роете?» қотнат?»
- 551 «Йәм вәх – сөрњи вәх ылән «Внизу очень много золота- йәмат ар. серебра.
- 552 Мәң чақа қотнат төмрәмтәмин, Мы все руками царапаем, ногти қундув – мәтлүдув инам ылә и все прочее уже совсем питлрәт. выпали.
- 553 Тәми мув урнам өлрәң пыхәртәт Как бы нам какую-нибудь өт қәләмтәди?» помогающую вещь

- приобрести?»
- 554 Панә чақа пыли чүпәлнат төх Он тут к ним с лопаткой лүләмтәх, қынәхтәтәх қо пристроился, начал копать. раңипәх.
- 555 Панә чу лрәхәт вәч қын, нәрийәх. И вот такую огромную яму вырыл, сделал.
- 556 Йәм вәх – сөрњи вәх әчә лрәт Серебро-золото так и лрәхләрәл. отбрасывает.
- 557 Йөх һавәмләт: Люди ему говорят:
- 558 «Әй қәлрәт йәм өт төйлән-йа!» «Уж какую хорошую вещь имеешь!»
- 559 «Ма тәмәм вөвнам чи вөлләм». «С ее помощью я и живу».
- 560 Панә чу йөхнә па қөнә па То один из тех людей лопатку илмәхтәхди, лув схватит, то другой, пока он ньыңчәмтәтәди. передохнет.
- 561 «Ма нәң пытәңин-йа қөйәхә «Я за вас разве буду копать». қынәхтәл».
- 562 Панә чақа па қөнә па И так кто-нибудь (лопатку) илмәхтәди. хватает.
- 563 Чу лрәхәт йәм вәх – сөрњи вәх Вот столько на берегу серебра- утә лрәхи. золота насыпали.
- 564 Чу лрәхәт Кәв рәп. Вот какая гора.
- 565 «Чақа мәңаты тынийә, чи имәт «Продай нам, будь так добр. вәдә.
- 566 Йәм өт төйлән». Такую хорошую вещь имеешь».
- 567 «Читәм вөвнат лрәдәңа вөлләм. «Благодаря ей я живым живу.
- 568 Әнтә тынылрәм». Не продам».
- 569 «Чақа мәңаты мәйә, чи лрәхәт «Ну продай нам, согласись. вәдә.
- 570 Мәң қунлүв-учлүв тәм Кәв Мы все ногти и прочее рәпнә төмрәмтәмин инам илрә обломали, пока царапали эту тәрмат. гору.
- 571 Мәң йәм вәх – сөрњи вәхәт мув Мы серебро-золото, сколько арит мосәл мәллүв». надо, дадим.
- 572 «Лүв чақа йәм вәх – сөрњи вәх «У меня своего серебра-золота маннам ар төйлрәм. много.
- 573 Қәл мув әктәнтәди мув?» Зачем еще собирать?»
- 574 «Йә, вәс, төйманат мәлүв мән». «Хоть и имеешь, мы дадим».

- 575 Йа, чу пыли рап өхтэйа, кав мэх өхтэйа төх луньчэмты. Эту лопатку в гору, в скалу воткнули.
- 576 «Йа, чу пылэм өх пантү мөчө өхэтлэтэн кунтө йэм вәх – сөрњи вәхат». «Ну, если насыпете столько золота и серебра, что лопатка скроется».
- 577 Панә төхнө йөх өхэтлэмтөтәхә чи раңипәт. И стали те люди высыпать.
- 578 Йа, чу ухәлти, ухәлти. Сыпали, сыпали.
- 579 Йөх әлүнтө төхи қырәхнат, лув архә қындәлад. Пока люди мешками носят, он разглаживает.
- 580 Панә чақа әйлатнө чу пыли вәй чи қөрәмтәх. Вот наконец кончик лопатки скрылся.
- 581 Қөләмтәмәл сөхит өхли пәләкнам қөләхтәх, қөләхтәх, төх тәрәм. Пока он раскатывал, (золото) скатывалось, скатывалось, у двери остановилось.
- 582 «Йа, чақа чәт ма туаминәм. «Ну вот, я это повезу.
- 583 Аз пәрхи дьлдмилән». А вы обратно не воруйте».
- 584 «Йа, мән муват вәлдув!» «Да что ты!»
- 585 «Йа ләв қәнчахә йақә йәңқилдәм». «Я пойду схожу домой за лошастью».
- 586 «Чақа мув төхил йәңқилдән?» «Зачем тебе ходить?»
- 587 Ләват мән нуңат мәйәхдув». Мы тебе лошадь дадим».
- 588 Панә чақа ләв авәла чи дилтат. И стали сани грузить.
- 589 Ләвәл дилтәм йәң сәрәң талты вәс, йәң авәл. Лошадь десять груженных возов еле-еле тащила, десять саней.
- 590 Панә әй қуйат мәйи. И одного человека дали.
- 591 Чи мән, чу вәс йақә тухат. Он сходил, обоз обратно привел.
- 592 «Қутәлнә мунт чу лув чи ар төйты қөләт йастәл. «Он тогда говорил, что в доме у него чего только нет.
- 593 Әй қутәл төппә. А у него только дом.
- 594 Лыдәңқә-йа вәлдат дитәтнат. Еды только прожить.
- 595 Қәнчәм вөйәх – қынчәм қулнат вәлдат». Добытой рыбой-зверем только и живут».
- 596 Панә чақа чу сөрњи вәхат йақәнам илдат, илдат, чу йәң Дома эти возы с золотом разгружали, разгружали, десять саней.

- авәл.
- 597 Төхә әй қот пәләк төп В доме только по одной суңахтәди, қот виһпәл пәтә половине ходят, до самого мөчә пени. потолка дом заставили.
- 598 Әй қот пәләк лунаты қыч, Только одна половина дома им имәхән-икәхән. осталась, мужу и жене.
- 599 Панә төх чи вәлмәхты. Так вот и зажили.
- 600 Панә пыр қетәлхә йәхәм латнө Когда наступил следующий төрәм қөн воңа йәңқилдәх. день, пошли в царский город.
- 601 Йәм дитәт – йәм йәньчөт вәй. Купили хорошей еды, хорошего питья.
- 602 Төх чи вәлмәхтәх. Так и живут.
- 603 Чақа чу ләвдәл пәрхинам мәнәт. Тех лошадей обратно отправили.
- 604 Йәйәхәднат нула сөчләт, дитәт өмәтләт, пәсан өхтәйа кав йәңк лаққәмтәди. Братья встречаются, вместе едят, на стол бутылку ставят.
- 605 Йәйәнә-мөһинә тәх виқкәтәди: То старший, то младший позовет:
- 606 «Чақа йақән тәх йичәмтә. «Приходи в гости.
- 607 Әс чақа йәхивнә тасәнкә Отец ведь нас богатыми сделал. вәрәнтәмив.
- 608 Әс нәң мән қутивнә йәньчитәх». Ты у нас выпей».
- 609 Әлдә төх мәнләт, қөләм қөт сөхит. Просто так ходят, по трем домам.
- 610 Чу қөраснә қуйәптә қо кав йәңәл лаққәмтәд. Так мужчины бутылку ставят.
- 611 Дитәт-йәньчөт диләт. Еда и питье у них есть.
- 612 Вөйәх қәнчөт һахи дитахә Ходят охотиться, когда захотят лаңмин вөйәх қәнча йәңқәлдәт. мяса поесть.
- 613 Лув чу йәм вәх – сөрњи вәх чу ар қөләмтәт. Так много серебра-золота они добыли.
- 614 «Чақа йәхивнә кимән чөйәңқәхә тасат-вәхат мөймив төхи. «Оказывается, отец и вправду нам богатство оставил.
- 615 Тәми нуң мув урнам, – И что вы думаете, – младший мөһилднам йастәл, – номлахтәм брат говорит, – рогожку-то ведь вәра, сиһь қырхә тыһийәманә. я продал.

616	Мув урнэ нэмлахтэм?	Что вы думаете?
617	Ның илэ олинтыннэ, муv йух
чоп иди өлдэттэн.	Когда вы ложитесь спать, вы
как бревно спите.
618	Ма вэлэ улэм вэрэ.	А я ведь сон увидел.
619	Ылэ олинтэм, улэм вэрэм.	Лег спать и увидел сон.
620	Тэми йэхэм төхнэ памаш төхи
улэм пэтэнэ.	Все случившееся мне во сне
приснилось.
621	Чу сийнъ кырхэ илэ тыныйэ йэм
вэх – сөрњи вэх сөхит.	Эту рогожку за серебро-золото
продал.
622	Ма вэлэ чу вент өнтнэ тэйнам
вэс муv төхнам мэнди.	Я же в лесу был, то ли туда
идти, то ли сюда.
623	Чу вент өннэ сөрњи йэңкэп –
йэрңи йэңкэп төх вэлэ, улэмхэ
вэрэм вэлэ.	В лесу озеро с золотой водой, с
серебряной водой, это же я во
сне увидел.
624	Улэм вэрэм панэ чутат вэлэ чу
маңк икит пэлмэлтат, чэнчэх
савтахэ ра раңипэм.	Уснул и этих менгков во сне
увидел, тогда и начал веревку
плести.
625	А панэ ның отлэң, ныңаты
эйтөхнэ чэнэ чи пиртат,
чу урнэ вэлэ тасэңкэ чи
вэрөйув».	И про вас ведь тоже во сне
увидел, как вам богатыми
стать».
626	Чу йөх чақа чу чуниднат, чу
йэмиднат итпэ вөлдэт.	Так те люди тем добром, тем
умением до сих пор живут.